

RAZPRAVE

PRIMERJAVA KMETIJ Z NASLEDNIKOM IN BREZ NJEGA GLEDE NA NEKATERE STRUKTURNE IN SOCIOEKONOMSKE ZNAČILNOSTI

AVTORICI

Zarja Bohak

Katedra za agrarno ekonomiko in razvoj podeželja Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru, Pivola 10, SI – 2311 Hoče, Slovenija
zarja.bohak@uni-mb.si

dr. Andreja Borec

Katedra za agrarno ekonomiko in razvoj podeželja Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru, Pivola 10, SI – 2311 Hoče, Slovenija
andreja.borec@uni-mb.si

UDK: 631.115:347.65(497.41)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Primerjava kmetij z naslednikom in brez njega glede na nekatere strukturne in socioekonomske značilnosti

Namen raziskave je ugotavljanje perspektivnosti družinskih kmetij na temelju analize stanja nasledstva na 38 družinskih kmetijah v nekaterih občinah severovzhodne Slovenije ter ugotavljanje razlik med kmetijami z naslednikom in brez njega glede na nekatere značilnosti kmetij. Uporabili smo standardizirani anketni vprašalnik. Rezultati preizkusa razlik med kmetijami z naslednikom in brez njega kažejo statistično značilne razlike glede na usmerjenost kmetije, izobrazbo in starost gospodarja, glede velikosti obdelovalnih površin pa razlike niso značilne. Sklepamo, da so trenutno najbolj perspektivne kmetije, kjer je kmetovanje kot gospodarska panoga glavna dejavnost, kjer je kmetijska proizvodnja usmerjena v eno panogo in kjer je proizvodnja finančno dokaj uspešna.

KLJUČNE BESEDE

družinske kmetije, nasledstvo, socioekonomske in strukturne značilnosti kmetij, Slovenija

ABSTRACT

Comparison between farms with and farms without successor regarding some structural and socio-economic farm characteristics

Our aim was to estimate the perspectiveness of family farms on the basis of succession analysis of 38 farms in some municipalities of North-East Slovenia, and to find out if the differences between farms with and without successor regarding some farm characteristics exist. The standardized questionnaire was used. Results show statistically significant differences between both groups of farms regarding main farm activity, farm operator's education and age. Regarding the size of farms the differences were not significant. Results show that the most perspective farm is the farm where the agricultural production is prevailing activity, the agricultural production is not diversified and the agricultural production is financially relatively stabile.

KEY WORDS

family farms, succession, socioeconomic and structural farm characteristics, Slovenia

Uredništvo je prispevek prejelo 29. julija 2009.

1 Uvod

Nasledstvo je proces, s katerim je zagotovljeno nadaljevanje kmetijske dejavnosti skozi generacije, vključuje pa izbor naslednikov, načrtovanje sprememb v družini v času prevzemanja kmetije, strategijo nadaljnega poslovanja na kmetiji ter dokončno predajo kmetije. Pri tem je prisotno pričakovanje lastnika, da se bo predan posel ohranil tudi pri naslednjih generacijah (Rossier in Wyss 2007, 3; Kimhi in Nachlieli 2001, 42). Urejeno nasledstvo je torej pomemben dejavnik, ki vpliva na obstoj družinskih kmetij (Fennell 1981, 38 in 39; Dežman 1988, 4; Miljkovic 2000, 551; Glauben, Tietje in Vogel 2004, 10 in 11; Kimhi 1995, 723; Gasson in Errington 1993, 259 in 260; Kovačič 1996, 81; Kerbler 2003, 109 in 110, in drugi).

V raziskavi nasledstva na izraelskih družinskih kmetijah Kimhi in Nachlieli (2001, 42 in 43) ugotavljata, da dejstvo, ali kmetija ima naslednika ali ne, pomembno vpliva na razvoj in širitev kmetije tako glede proizvodne dejavnosti kot glede velikostne strukture, pri čemer je pomemben tudi izbor naslednika. Napačen izbor naslednika lahko namreč sproži vrsto negativnih posledic in končno celo opustitev kmetovanja (Kimhi in Nachlieli 2001, 42).

Odločitev lastnika o predaji je običajno splet številnih dejavnikov, ki se razlikujejo na mikro nivoju posameznih kmetij, kljub temu pa jih lahko združimo v tri osnovne skupine: skupina socialnih (starost lastnika, izobrazba ...), ekonomskih (dohodek) in strukturnih dejavnikov (velikost kmetije, usmerjenost kmetije ...). Dosedanje raziskave kažejo, da se kmetije, na katerih je prisoten naslednik, in kmetije, ki naslednika (še) nimajo, najpogosteje razlikujejo prav glede omenjenih treh skupinah dejavnikov.

Kimhi in Nachlieli (2001, 52) navajata, da imajo izraelske družinske kmetije z nasledniki v povprečju starejšega gospodarja z višjo stopnjo izobrazbe kot kmetije brez naslednikov. Raziskave družinskih kmetij v Avstriji in šlezjsko-holštajnski regiji v Nemčiji avtorjev Glaubena, Tietja in Vogla (2004, 4 in 5) kažejo, da je odločitev ostarelih staršev, če bi še naprej vodili kmetijsko dejavnost ali se umaknili iz kmetijstva, odvisna predvsem od tega, če imajo izbranega naslednika ali ne. Ugotovili so tudi, da se poslovne dejavnosti kmetovalca z že določenim naslednikom bistveno razlikujejo od dejavnosti kmetovalca brez naslednika ne glede na starost gospodarja, o čemer sta poročala že angleška raziskovalca Potter in Lobbey (1992, 331). Gasson in Errington (1993, 187) poročata o raziskavah v Angliji in Franciji, ki potrjujejo, da gospodarji z nasledniki v večji meri kupujejo obdelovalne površine, najemajo posojila in razširjajo svojo kmetijsko dejavnost kot gospodarji brez naslednikov. Fennell (1981, 35 in 36) v svojem prispevku analizira različne evropske raziskave, ki ugotavljajo, da imajo kmetije z naslednikom večje obdelovalne površine in bolj intenzivno proizvodnjo v primerjavi s kmetijami brez naslednikov.

Podobne raziskave, čeprav v manjšem obsegu, so bile opravljene tudi v Sloveniji. Dežman (1988, 42) v svoji raziskavi o nasledstvu na slovenskih kmetijah ugotavlja, da zagotovljen naslednik na kmetiji spodbuja neprekinjena vlaganja v posodabljanje kmetije in večanje obsega proizvodnje. Kovačič (1996, 82) na podlagi Popisa prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v republiki Sloveniji v letu 1991 ugotavlja, da slovenske kmetije z naslednikom navadno spadajo v čisti ali mešani socio-ekonomski tip kmetijskega gospodarstva, so glede na površino večje, na njih pa živi več družinskih članov kot na kmetijah brez naslednikov. Kerbler (2003, 118) pa v svoji raziskavi demografskega potenciala na Dravskem Pohorju povzema, da socio-ekonomska struktura nima pomembnega vpliva na nasledstvo, vendar pa so kmetije z nasledniki statistično značilno večje kot kmetije brez naslednikov.

Omenjene raziskave potrjujejo, da se kmetije z naslednikom in brez njega med seboj razlikujejo predvsem po socio-ekonomskih in strukturnih značilnostih. Glavni namen raziskave je bil analizirati stanje nasledstva družinskih kmetij v občinah Gorišnica, Destrnik in Trnovska vas ter ugotoviti, ali obstajajo razlike med kmetijami, ki imajo naslednika, in kmetijami, ki ga še nimajo, predvsem glede na nekatere socio-ekonomske in strukturne značilnosti, kot so usmerjenost kmetij, velikost obdelovalnih površin ter starost in izobrazba gospodarja.

2 Metodologija

Obravnavano območje leži na severovzhodu Slovenije in zajema območje občine Destrnik in Trnovska vas, ki ležita v Slovenskih goricah, ter občino Gorišnica, ki je del Dravske ravnine. Skupna površina obsega 4291 km², povprečna nadmorska višina je 260,7 m, povprečni naklon pa 6,4°. Območje spada med kmetijsko najbolj razvita območja Slovenije s prevladujočo intenzivno kmetijsko rabo (Perko in Orožen Adamič 1998, 532). Območje lahko glede na geografske, socioekonomske, strukturne in kmetijsko-pridelovalne značilnosti obravnavamo kot dokaj homogeno območje.

Iz celotnega števila kmetij na obravnavanem območju smo z metodo naključnega vzorčenja v obravnavo zajeli 38 kmetij, večjih od 5 ha, kar je desetina celotnega števila kmetij, večjih od 5 ha na obravnavanem območju (medmerežje 1). Za vzorec s kmetijami nad 5 ha smo se odločili, ker nas je zanimalo stanje nasledstva predvsem na tistih kmetijah, ki bi lahko bile ekonomsko konkurenčne v Evropski uniji.

V raziskavi smo uporabili slovenski prevod vprašalnika FARMTRANSFER, ki je namenjen raziskavi nasledstvenega vzorca. Vprašalnik se uporablja v številnih državah in tako omogoča vključevanje standardiziranih podatkov v bazo o nasledstvu in dedovanju na kmetijah FARMTRANSFERS. Uporabljeni standardizirani vprašalnik je sestavljen iz treh delov. Prvi del se navezuje na splošne podatke o kmetiji in družini. Drugi sklop je namenjen predaji kmetije in načrtom gospodarjev v zvezi s tem, tretji sklop pa bodočemu prevzemniku. Vsak sklop ima različno število vprašanj, skupno jih je 28. Vprašanja so v glavnem zaprtega in polzaprtega tipa. Anketiranje gospodarjev in bodočih prevzemnikov kmetij (kjer je bilo to mogoče) je potekalo julija in avgusta 2005. Anketiranje na posamezni kmetiji je trajalo približno dve uri. Anketiranci so bili s postopkom ustrezno strokovno seznanjeni.

Na osnovi izpolnjenih vprašalnikov smo vzorec kmetij razdelili v skupino kmetij z nasledniki in skupino kmetij brez naslednikov.

Kot kmetije z nasledniki obravnavamo samo tiste kmetije, kjer se je dedič že obvezal za prevzem, ali pa je zagotovljen naslednik kmetije v prihodnosti.

Kot kmetije brez naslednikov obravnavamo tiste kmetije, kjer ni zagotovljenega naslednika, ali pa se dedič še ni obvezal za prevzem.

V raziskavi smo primerjali vzorec kmetij z naslednikom in brez njega po tistih strukturnih in socio-ekonomskih značilnostih, ki so bile najpogosteje predmet dosedanjih raziskav. Takšno odločitev utemeljujemo tudi z dejstvom, da lahko rezultate naše raziskave primerjamo z rezultati podobnih tujih raziskav.

V statistično obravnavo smo vključili naslednje lastnosti kmetij:

- usmerjenost kmetije (prevladujoča kmetijska dejavnost),
- velikost obdelovalnih površin,
- starost gospodarjev,
- izobrazba gospodarjev.

Podatke smo obdelali s programom SPSS 12.0.1. Odvisne zveze med spremenljivkami (glede na nasledstvo na kmetiji) smo preverjali s χ^2 preizkusom s hkratnim izračunom Cramerjevega V koeficienta, ki je mera stopnje kontingence med spremenljivkami, za katere je bil izračunan χ^2 preizkus. Pri nizkih frekvencah smo namesto χ^2 upoštevali verjetnostno razmerje (*likelihood*). Pri nekaterih podatkih so bile razlike izračunane s pomočjo t-preizkusa. V vseh primerih smo rezultate vrednotili kot statistično značilne pri zaupanju $p < 0,05$.

3 Rezultati z razpravo

Usmerjenost kmetije v eno od kmetijskih dejavnosti je pomemben faktor, ki vpliva na nasledstvo. Fennell (1981, 36) ugotavlja, da se zaradi vsesplošne težnje k skrajšanju delovnega tedna in podaljšanju

prostega časa v nekmetijskih poklicih mnogi bodoči nasledniki kmetij navdušujejo nad tistimi dejavnostmi, ki so manj zahtevne glede vloženega dela ter hkrati ekonomsko visoko donosne.

Z analizo usmerjenosti kmetije lahko razložimo le prevladujočo kmetijsko dejavnost, ne pa tudi socio-ekonomski tip kmetije, ki po našem mnenju prav tako pomembno vpliva na nasledstvo. Zato smo v obravnavo vključili tudi analizo kmetij glede na socio-ekonomski tip (čiste kmetije ter mešane, dopolnilne in ostarele kmetije skupaj). Na obravnavanem območju prevladujejo čiste kmetije s 63,2 % pred ostalimi socio-ekonomskimi skupinami kmetij s 36,8 %. Čiste kmetije na obravnavanem območju imajo v 72,0 % primerov urejeno nasledstvo, druge socio-ekonomske skupine pa imajo urejeno nasledstvo v le 16,7 % primerov.

V preglednici 1 so prikazani rezultati χ^2 preizkusa, ki kažejo značilne razlike med kmetijami z naslednikom in brez njega glede na prevladujočo kmetijsko dejavnost ($p = 0,001$).

Preglednica 1: Preizkušanje razlik med kmetijami z naslednikom in brez njega glede na usmerjenost kmetije s χ^2 -testom.

kmetijska dejavnost	kmetije z naslednikom		kmetije brez naslednika		skupaj	
	število	delež (%)	število	delež (%)	število	delež (%)
priraja mleka	10	90,9	1	9,1	11	100,0
govedoreja	6	100,0	0	0,0	6	100,0
poljedelstvo	2	66,7	1	33,3	3	100,0
prašičereja	0	0,0	5	100,0	5	100,0
mešana kmetijska pridelava	5	41,7	7	58,3	12	100,0
trajni nasadi	1	100,0	0	0,0	1	100,0
skupaj	24	63,2	14	36,8	38	100,0
rezultat χ^2 -testa	$\chi^2 = 23,195$; $p = 0,001$					

Iz preglednice 1 je razvidno, da prevladujeta priraja mleka in mešana kmetijska pridelava, medtem ko so ostale dejavnosti, posebej trajni nasadi in poljedelstvo, zastopane z nižjimi deleži. Kmetije, ki se ukvarjajo z govedorejo in trajnimi nasadi, imajo prav vse naslednika. Obratno je pri kmetijah, ki se ukvarjajo s prašičerejo, kjer nobena kmetija nima naslednika. Kmetij z naslednikom, na katerih je prevladujoča dejavnost priraja mleka, je skoraj 91 %, medtem ko je kmetij brez naslednika s to prevladujočo dejavnostjo dobrih 9 %.

Med kmetijami, na katerih je poljedelstvo prevladujoča kmetijska dejavnost, jih ima skoraj 67 % naslednika, dobrih 33 % pa jih je brez naslednika.

Glede na rezultate ugotovljamo, da je nasledstvo najbolj urejeno na kmetijah s prirajo mleka, govedorejo in trajnimi nasadi (vendar v primeru trajnih nasadov podatki niso referenčni, saj gre samo za eno kmetijo). Pri teh oblikah kmetijskih dejavnosti gre večinoma tudi za čiste kmetije.

Rezultati kažejo, da v skupini kmetij z urejenim nasledstvom prevladujejo kmetije, usmerjene v eno kmetijsko dejavnost ter glede na socio-ekonomski status čiste kmetije. Rezultati so pričakovani, saj so čiste kmetije tiste, ki imajo večinoma že izoblikovano dolgoročno poslovno strategijo, poleg tega so specializirane v eno, običajno dobičkonosno kmetijsko proizvodnjo. Podobno sta v izraelski raziskavi ugotovila Kimhi in Nachlieli (2001, 53), da so za naslednike zanimive kmetije, kjer je glavna dejavnost priraja mleka, ki je relativno stabilen vir zaslužka. Prav tako sta do podobnih zaključkov prišla tudi Gasson in Errington v nacionalni raziskavi v Veliki Britaniji (1993, 186), ki ugotavljata, da ima kar 56 % čistih kmetij že določenega naslednika, medtem ko je 76 % dopolnilnih kmetij (*hobby farmers*), izjavilo, da nimajo in zagotovo ne bodo imeli naslednika.

Splošno je razširjeno mnenje, da velikost kmetije oziroma velikost obdelovalnih površin, torej kmetijskih zemljišč v uporabi, kot so njive, vrtovi, pašniki, sadovnjaki in vinogradi (medmrežje 2), vpliva

na to, ali ima kmetija naslednika ali ne. Fennell (1981, 35 in 36) poroča o raziskavah, ki so potrdile, da obstaja povezava med velikostjo obdelovalnih površin na kmetiji in naslednikom, saj je verjetnost, da bo otrok ostal na kmetiji, manjša, če je velikost kmetije staršev majhna in intenzivnost proizvodnje nizka. Podobno Gasson in Errington (1993, 224 in 225) poročata, da gospodarji z nasledniki v večji meri kupujejo obdelovalne površine kot gospodarji brez naslednikov.

Preglednica 2: Preizkušanje razlik med kmetijami z naslednikom in brez njega glede na velikost obdelovalnih površin s t-testom.

kmetije	n	aritmetična sredina	standardni odklon	t-vrednost	p
z naslednikom	24	22,417	13,964	0,506	0,616
brez naslednika	14	20,457	7,772		

Podatki v preglednici 2 kažejo, da je na obravnavanih kmetijah z nasledniki povprečna velikost obdelovalnih površin dobrih 22 ha, na kmetijah brez naslednika pa dobrih 20 ha. Razlika med kmetijami z naslednikom in brez naslednika ni statistično značilna ($p = 0,616$). V primeru naše raziskave torej ne moremo potrditi rezultatov, do katerih so prišli nekateri tuji avtorji (Fennell, 1981, 35; Gasson in Errington 1993, 250 in 251; Stiglbauer in Weiss 1999, 13), ki navajajo, da so kmetije, ki imajo naslednika, praviloma večje. Rezultate naše raziskave lahko pojasnimo s tem, da je obravnavano območje majhno in precej homogeno ter da je vzorec kmetij v primerjavi z vzorci kmetij v raziskavah, ki jih opisujeta Fennell (1981, 19 do 36) ter Gasson in Errington (1993, 187 in 188), precej manjši. Mnenja smo, da so rezultati t-testa posledica omejenih značilnosti obravnavanega območja in vzorca kmetij.

Glede starosti kmetovalcev Fennell (1981, 23) opozarja, da so gospodarji kmetij v povprečju znatno starejši od zaposlenih v drugih ekonomskih sektorjih, kar pripomore k njihovi nemobilsti, kar se tiče dela zunaj kmetije ali njihove sposobnosti za priučitev drugemu poklicu. V povprečju je visoka starost gospodarjev v kmetijskem sektorju posledica mnogih dejavnikov, med drugim tudi dejstva, da tudi v Sloveniji kmetije zapuščajo mladi ljudje (Kovačič 1996, 38; medmrežje 3).

Na obravnavanih kmetijah je povprečna starost vseh gospodarjev 56 let, razlike med obema skupinama kmetij pa smo preverili s t-testom.

Preglednica 3: Preizkušanje razlik med kmetijami z naslednikom in brez njega glede na starost gospodarja kmetije s t-testom.

kmetije	n	aritmetična sredina	standardni odklon	t-vrednost	p
z naslednikom	24	62,625	10,391	5,114	0,001
brez naslednika	14	45,714	8,757		

Iz preglednice 3 je razvidno, da je povprečna starost gospodarjev obravnavanih kmetij z nasledniki dobrih 62 let, gospodarjev kmetij brez naslednikov pa dobrih 45 let. Razlika med obema skupinama je statistično značilna ($p = 0,001$).

Rezultat ni presenetljiv: mlajši gospodar pogosto še nima določenega naslednika, saj je morda sam komaj prevzel kmetijo, še nima otrok, ali pa so otroci še premajhni, da bi lahko nanje gledal kot na bodoče prevzemnike kmetije. Kimhi in Nachlieli sta leta 2001 (52) poročala o raziskavi nasledstva v izraelskih družinskih kmetijah. Ugotovila sta, da verjetnost, da bo na kmetiji naslednik, narašča s starostjo gospodarja, vendar le nekje do 68. leta starosti, nato začne upadati. To verjetno pomeni, da po določeni starosti kmetovalec brez naslednika verjetno ni več sposoben predati otrokom kmetije kot cvetočega podjetja v celoti. Višja starost gospodarja pa direktno še pomeni, da ima kmetija naslednika. Tako Errington

in Gasson (1993, 186 in 187) poročata o raziskavah, s katerimi so ugotovili, da v 12 zahodnih irskih okrožjih kar polovica kmetovalcev, čeprav so stari že čez 50 let, še nima naslednika.

Podobno sta Potter in Lobley (1992, 322) v raziskavi 165 angleških in velških kmetij ugotovila, da ima med mlajšimi kmetovalci (55 let ali manj) dobrih 26 % gospodarjev naslednika, dobrih 22 % jih je brez naslednika, med starejšimi kmetovalci (nad 55 let) pa jih ima dobrih 27 % naslednika, dobrih 24 % gospodarjev pa je brez naslednika.

Primerjava izobrazbene strukture gospodarjev na obravnavanih kmetijah s podatki na nacionalni ravni kažejo podoben vzorec, namreč, da ima največ gospodarjev nekmetijsko poklicno in srednješolsko izobrazbo. V obeh primerih je najmanj gospodarjev z visoko strokovno ali univerzitetno izobrazbo. Stopnja izobrazbe na obravnavanem območju je torej povsem primerljiva s podatki, ki veljajo za slovenske razmere: višja je stopnja izobrazbe, manjši je odstotek gospodarjev, ki jo je dosegel.

Preglednica 4: Preizkušanje razlik med kmetijami z naslednikom in brez njega glede na izobrazbo gospodarja s χ^2 -testom.

kmetijska dejavnost	kmetije z naslednikom		kmetije brez naslednika		skupaj	
	število	delež (%)	število	delež (%)	število	delež (%)
<i>nekmetijska izobrazba</i>						
poklicna šola	20	76,9	6	23,1	26	100,0
srednja šola	2	40,0	3	60,0	5	100,0
visoka strokovna šola ali univerzitetna izobrazba	1	50,0	1	50,0	2	100,0
<i>kmetijska izobrazba</i>						
poklicna šola	1	100,0	0	0,0	1	100,0
srednja kmetijska šola	0	0,0	4	100,0	4	100,0
skupaj	24	63,2	14	36,8	38	100,0
rezultat χ^2 -testa	$\chi^2 = 15,196; p = 0,010$					

Rezultat χ^2 testa (preglednica 4) kaže, da so statistično značilne razlike med kmetijami z naslednikom in kmetijami brez naslednika glede na izobrazbo gospodarja, vendar so te razlike majhne ($p = 0,010$).

Zanimivo je, da ima največ gospodarjev kmetij z urejenim nasledstvom nekmetijsko poklicno izobrazbo oziroma nasploh imajo gospodarji z urejenim nasledstvom v 60 % primerov nekmetijsko izobrazbo in samo v 2,6 % primerov (ena kmetija, kjer ima gospodar kmetijsko poklicno izobrazbo) kmetijsko izobrazbo. Prav nasprotno neugodno stanje je, da je več gospodarjev kmetij zskmetijsko izobrazbo (srednja kmetijska šola), ki nimajo urejenega nasledstva. Tudi v tej skupini (kmetije brez naslednika) prevladujejo kmetije z gospodarji, ki imajo nekmetijsko poklicno ali srednješolsko izobrazbo.

Rezultati raziskave glede na podatke o izobrazbeni strukturi slovenskih kmetij (medmrežje 4) sicer niso presenetljivi, vendar je kljub temu zaskrbljujoče dejstvo, da med vsemi gospodarji, ki imajo urejeno nasledstvo, močno prevladuje poklicna nekmetijska izobrazba (76,9%). To so v glavnem tudi kmetije, usmerjene v eno kmetijsko proizvodnjo, po socio-ekonomskem statusu čiste kmetije, po velikosti relativno velike; torej kmetije, ki bi jih lahko uvrstili med perspektivne in konkurenčno sposobne kmetije.

Nasprotno poročata Kimhi in Nachlieli (2001, 52) v svoji raziskavi medgeneracijskega nasledstva v izraelskih družinskih kmetijah. Ugotovila sta, da se izraelske kmetije z naslednikom in brez njega razlikujejo glede stopnje izobrazbe gospodarja, saj je v primeru, ko ima gospodar zaključenih manj kot 12 let šolanja, za 9 do 14 % manjša verjetnost, da ima urejeno nasledstvo.

Mishra in Goodwin (1997, 886) pri analizi kmetij v Kansasu (ZDA) ugotovljata, da so kmetovalci z več delovnimi izkušnjami na nekmetijskem področju pogosteje zaposleni zunaj kmetije in obratno, da so kmetovalci z več izkušnjami v kmetijstvu redko zaposleni zunaj kmetije.

Glede na rezultate naše raziskavi lahko sklepamo, da odločitev o aktivnem kmetovanju verjetno ni povezana niti s stopnjo izobrazbe niti z naravo poklica, ki jo je zaključil gospodar kmetije, temveč s pridobljenimi izkušnjami in veščinami.

4 Sklepi

Značilnost evropskih kmetijskih gospodarstev je, da prevladuje družinska oblika poslovanja ter da se poslovanje prenaša na naslednika znotraj iste družine v procesu nasledstva (Glauben, Tietje in Weiss 2005)

Nasledstvo je proces, kjer se veščine, tradicija in premoženje prenesejo iz ene generacije na drugo (McCrostitie 1999, 20; Errington 1993/94, 349). Takšen prenos lahko povzroči spremembe socialne in ekonomske strukture na kmetiji, pogosto pa tudi spremembe na individualni ravni, ki so pogosto obravnavane kot zapleti (medgeneracijski zapleti, zapleti s partnerstvom in družinskim življenjem) (Kennedy 1991, 477). Ne glede na različne spremembe, ki jih prinaša prenos kmetijskega poslovanja na naslednika, pa je nesporno, da je urejeno nasledstvo za obstoj in razvoj kmetije velikega pomena. Brez naslednika se kmetovanje namreč velikokrat opusti in takšne kmetije skoraj zagotovo propadejo (Kovačič 1996, 81; Glauben, Tietje in Vogel 2004, 10).

Cilj raziskave je bil ugotoviti, kakšne so nekatere temeljne značilnosti kmetij z naslednikom in brez njega in ali med njimi obstajajo statistično značilne razlike glede na lastnosti, ki so jih najpogosteje obravnavali tudi tuji raziskovalci (Fennell 1981; Potter in Lobley 1992; Gasson in Errington 1993; Kimhi in Nachlieli 2001; Glauben, Tietje in Vogel 2004).

Rezultati raziskave so pričakovani v skoraj vseh primerih (razen v velikosti obdelovalnih površin) in primerljivi s tujimi raziskavami, ne glede na dejstvo, da je vzorec obravnavanih kmetij dokaj majhen, območje pa po več kriterijih homogeno (geografsko, kmetijsko-strukturno). Homogenost območja in majhen vzorec ter izbira vzorca so verjetno tudi vzrok, da se razlike med obravnavanimi skupinami niso pojavile tudi v primeru velikosti obdelovalnih površin, kar se ne ujema s splošno razširjenim mnenjem in rezultati tujih raziskav, ki potrjujejo, da imajo velike kmetije v glavnem urejeno nasledstvo (Fennell 1981, 35; Gasson in Errington 1993, 250 in 251).

V naši raziskavi smo tako ugotovili, da se kmetije z nasledniki in kmetije brez naslednikov med seboj statistično značilno razlikujejo glede na usmerjenost kmetije, kar sta ugotavljala že Gasson in Errington (1993, 186), glede na starost gospodarjev (o podobnem vplivu starosti na stanje nasledstva poročajo tudi Gasson in Errington (1993, 186 in 187) ter Potter in Lobley (1992, 322)) in glede na izobrazbo gospodarjev, kar potrjujeta tudi ameriška raziskovalca Mishra in Goodwin (1997, 886), ki ravno tako kot naša raziskava ugotavljata, da so za aktivno kmetovanje bolj kot formalna izobrazba potrebne izkušnje in veščine, pridobljene z naravo poklica.

Iz rezultatov raziskave lahko sklepamo, da je kmetijska dejavnost zanimiva za prevzemnika le, če je tudi ekonomsko in socialno varna. Ugotavljamo, da ima trenutno največ možnosti za nadaljnji obstoj (prevzem) kmetija, kjer je kmetovanje kot gospodarska panoga glavna in ne le dopolnilna dejavnost, kjer je kmetijska proizvodnja usmerjena v eno panogo in kjer je proizvodnja finančno relativno uspešna.

Pri nadaljnjem raziskovalnem delu bi bilo treba upoštevati tudi zgodovinske, kulturne, politične in ekonomske razlike med posameznimi državami ali celo celinami. Predlagamo tudi razširitev raziskave o nasledstvu na večje območje ter uporabo obstoječega vprašalnika, ki se je izkazal kot zelo primeren in učinkovit.

5 Viri in literatura

- Dežman, M. 1988: Nasledstvo na slovenskih kmetijah. Diplomsko naloga, Biotehniška fakulteta Univerze v Mariboru, Ljubljana.
- Errington, A. 1993/1994: Managing succession in the farm family business. *Farm Management* 8. Reading.

- Fennell, R. 1981: Farm succession in the European-Community. *Sociologia Ruralis* 1. Assen.
- Gasson, R., Crow, G., Errington, A., Hutson, J., Marsden, T., Winter, M. 1988: The farm as a family business: a review. *Journal of Agricultural Economics* 1. Reading.
- Gasson, R., Errington, A. 1993: The farm family business. Wallingford.
- Glauben, T., Tietje, H., Vogel, S. 2004: Farm succession patterns in Northern Germany and Austria: a survey comparison. Wien.
- Glauben, T., Tietje, H., Weiss C. R.: A probit and a competing risk approach. Medmrežje: http://www.eaae.2005.dk/CONTRIBUTED_PAPERS/S2_262_Tietje_etal.pdf. (20. 11. 2005)
- Kennedy, L. 1991: Farmland succession in modern Ireland-elements of a theory of inheritance. *Economic History Review* 3. Oxford.
- Kerbler, B. 2003: Zasnova razvojne tipologije hribovskih kmetijskih gospodarstev: na primeru občine Ribnica na Pohorju. *Acta Geographica Slovenica* 43-2. Ljubljana.
- Kimhi, A. 1995: Differential human capital investments and the choice of successor in family farms. *American Journal of Agricultural Economics* 3. St. Paul.
- Kimhi, A., Nachlieli, N. 2001: Intergenerational succession in Israeli family farms. *Journal of Agricultural Economics* 2. Reading.
- Kovačič, M. 1996: Socio-ekonomska in velikostna struktura kmetij v Sloveniji v obdobju 1981–1991. Ljubljana.
- McCrostie, H. 1999: The »to be or not to be« of farm succession. *Chartered Accountants Journal of New Zealand* 4. Wellington.
- Medmrežje1: <http://www.stat.si/pxweb/Database/Kmetijstvo/Popis%20kmetijstva/Raba%20zemlji%9A%E8/Raba%20zemlji%9A%E8.asp> (13. 9. 2007).
- Medmrežje 2: <http://www.stat.si/letopis/2006/16-06.pdf> (2. 10. 2007)
- Medmrežje 3: http://www.rec-lj.si./projekti/Phare_bd/dokumenti/spd_povzetek.pdf (2. 10. 2007)
- Medmrežje 4: <http://www.stat.si/letopis/2006/06-06.pdf> (2. 10. 2007)
- Miljkovic, D. 2000: Optimal timing in the problem of family farm transfer from parent to child: an option value approach. *Journal of Development Economics* 2. Amsterdam.
- Mishra A. K., Goodwin, B. K. 1997: Farm income variability and the supply of off-farm labor. *American Journal of Agricultural Economics* 3. St. Paul.
- Perko, D., Orožen Adamič, M. 1998 (ur.): Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana
- Potter, C., Lobley, M. 1992: Aging and succession on family farms – the impact on decision-making and land-use. *Sociologia Ruralis* 2-3. Assen.
- Rossier, R., Wyss, B.: Farm succession in Switzerland: Determinants and Process. Medmrežje: <http://www.services.art.admin.ch/eaae96/abstracts/s31.pdf> (18. 10. 2007)
- Stiglbauer, M., Weiss, C.: Family and non-family succession in the upper-austrian sector. Medmrežje: <http://www.inra.fr/internet/Departments/ESR/publications/cahiers/pdf/stiglbauer.pdf> (15. 11. 2007)

6 Summary: Comparison between farms with and farms without successor regarding some structural and socioeconomic farm characteristics

(translated by the authors)

The settled succession status on the family farm is of vital importance for the future existence and the development of the farm. Indeed, many domestic and foreign studies show that the farms without appointed successor mostly fail.

The aim of this paper was to establish the future existence of family farms with analysis of succession status on 38 farms in the municipalities of Gorišnica, Trnovska vas and Destrižnik. In the research the standardized questionnaire FARMTRANSFER was used and the data were processed with SPSS 12.0.1. The study compares family farms with already declared successor and farms without declared successor regarding following farm characteristics: prevailing farm activity, the size of the farm, the age of the farm operator and his/her education level. Two statistics tests, χ^2 test with Cramer's V Coefficient and t-test, were used to analyze the data. Results from the χ^2 -test show statistically significant differences between both compared groups of family farms regarding prevailing farm activity and education of farm operators. By using t-test, the differences between farms with and without successor regarding age of the farm operator were stated as well, while the t-test differences between farms with and farms without successor concerning the size of farms were not statistically significant.

Although the studied sample is small and the studied area is homogenous after many criteria, the results of our research are expected and comparable to the results of other succession studies. On the basis of study results we could conclude, that the farm is interesting for the successor only if the prevailing activity is economically and socially safe. After the study, the most perspective farms are the farms where the agricultural production is the prevailing economic activity on family farm (full-time farms), where the agricultural production is not diversified (specialized production) as well where the agricultural production is financially stabile and relatively successful. Our suggestions for the future are to broaden the family farm succession process study on the bigger part of Slovenia with the use of very efficient standardized questionnaire.

